

Nicolás Gómez Dávila¹De iure²

Manibus³ – Henry Ireton⁴ – Commissary – General of the army in memoriam putneianae controversiae⁵ – 28 October – 1647 – Sacrum.

Thus he builds a tory consequence... on a whig foundation...

David Hume⁶

(Essays – ed. Green and Grose – I 460)⁷

¹ Kolumbiai filozófus, 1913-1994.

² A fordítás alapjául szolgáló mű: Gómez Dávila, Nicolás: De iure. In Revista del Colegio Mayor de Nuestra Señora del Rosario 81. Jg., Nr. 542 (April–June 1988), 67–85. o. Ford. Vajda Péter, környezetvédelmi szakjogász, az Energiaközösség Titkársága (Bécs) főtanácsosa. Elérhetőség: peter.vajda@proton.me. A fordítás és a bevezető gondolatok független, önálló tudományos munka keretében készültek, utóbbiban foglaltak kizárólag a szerző álláspontját tükrözik. A lábjegyzetek fordítói megjegyzéseket, a kapcsos zárójelek pedig a szöveg jobb megértését elősegítő betoldásokat tartalmaznak. Jelen munka az eredeti szöveg alapján, a rendelkezésre álló német és angol fordítások szövegeinek összevetésével készült. A kurzív kiemelések az eredeti szöveggel azonosan kerültek feltüntetésre. A fordításhoz kapcsolódó kísérőtanulmányt a fordítótól lásd ugyanebben a számban, a Szemle rovatban a 191-197. oldalakon, Vajda Péter: A jogelmélet szabadulósorozatja – bevezető gondolatok Nicolás Gómez Dávila De iure című esszéje elé. Jelen fordítás DOI száma: 10.59558/jesz.2025.2.173

³ A *dis manibus sacrum* (D.M.S) sírfelirat a *Manes*re, a római mitológiában és vallásban a holtak lelkeire utal, akiknek bizonyos hatalmat tulajdonítottak, ezért áldozatokkal és a halottak tiszteletére rendezett ünnepekkel engesztelték őket. A latin-szabin korszakban a római ember mindenben – akár az élő, akár az élettelen természethez tartozott – isteni erőt, isteni szellemet (*numen*) keresett és talált. Minden római embernek volt egy őrző szelleme (*genius*), aki megszemélyesítve mindig férfi, nőnemű alakját Juno pótolja. Halál esetén a *genius* elhagyja a testet és tagjává lesz a *Manes* világának. Korábbi sírfeliratokon ekvivalens szerepben található a *hic situs est* (H. S. E., „itt nyugszik”) rövidítés. (forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/q-15D1C/romai-mitologia-16824/>) A „*Manibus (...) Sacrum*” ennek megfelelően azt jelenti, hogy Gómez Dávila az angol polgárháború parlamenti hadseregének tábornoka, Henry Ireton emlékének ajánlja jelen írását.

⁴ Henry Ireton (1611–1651), angol tábornok a parlamenti hadseregben (*New Model Army*, a „vasbordájúak”); Oliver Cromwell veje. Kezdetben mérsékelt volt, a Putney-vitákon ellenezte a szélsőségeket, nem kedvelte a republikánusok és a levellerek (radikális köztársaságpártiak) nézeteit – amelyeket a társadalom alapjaira nézve veszélyesnek tartott –, és meg kívánta tartani a királyból, a lordokból és a parlament alsóházából álló alkotmányos monarchiát. Igyekezett megakadályozni a hadsereg és a parlament közötti szakítást, ám amikor ez megtörtént, támogatta a királlyal folytatott tárgyalásokat. Ireton végül meggyőződött az I. Károlyal folytatott tárgyalás reménytelenségéről, és miután a király a Wight-szigetre menekült, sürgette a parlamentet, hogy nélküle hozzon létre közigazgatást. Miután a király elutasította a hadsereg utolsó ajánlatát, Ireton buzgón támogatta bíróság elé állítását. Cromwell írországi hadjárata alatt, betegségben hunyt el.

⁵ Az 1647. október 28-a és november 8-a között lezajlott Putney-viták egy, a politikai rendezésről folytatott vitasorozat volt, amely a parlament I. Károly felett aratott győzelmét követte az első angol polgárháborúban. A fő résztvevők közül a *New Model Army* magas rangú tisztjei az uralkodó megtartását támogatták egy alkotmányos monarchia keretein belül, a radikálisok (republikánusok, levellerek) ugyanakkor átfogóbb változtatásokat – többek között az „egy ember, egy szavazat” elvét és lelkiismereti szabadságot – követeltek. A viták jegyzőkönyve megtalálható az alábbi linken: <https://oll.libertyfund.org/pages/1647-the-putney-debates>

⁶ David Hume (1711–1776), skót filozófus, esszéista, történész, a felvilágosodás korának egyik legfontosabb angol nyelvű szerzője, a korai empirizmus jeles képviselője (forrás: <https://plato.stanford.edu/entries/hume/>).

⁷ A teljes idézetben Hume eképpen fogalmaz: „Az egyetlen ókori szöveg, ahol a kormánynak való engedelmesség kötelessége ígéretnek tulajdonítható, Platón *Kritónjában* található: Szókratész nem hajlandó megszökni a börtönből, mert hallgatólagosan beegyezett, hogy engedelmeskedik a törvényeknek. *Ennélfogva* az eredeti szerződés *whig alapjaira építi* a passzív engedelmség *tory következményét*. Új felfedezések nem várhatók ezekben a kérdésekben. Ha akadt is a közelmúltig olyan, aki szerint a kormányzat alapja a megállapodás, akkor

Amikor *Jogról, Igazságosságról és Államról* beszélünk, nehéz eldönteni, pontosan miről is van szó.

Állításaink elméleti kijelentések, etikai előírások, gyakorlati szabályok és empirikus megfigyelések keverékei.

A jog kettős természete, az igazságosság kétértelmű szerepe, az állam ambivalens jogi természete összezavar bennünket.

Hasonlóképpen, még a leginkább zabolátlan retorika is pragmatikus, vagy szentimentális szenvedélyek ékesszólásával kuszálja össze, emeli magasba és korbácsolja fel ezeket a témákat.

Szellemi zűrzavarunk azonban nem a tudatlanság könnyen orvosolható állapotából, hanem abból a körülményből fakad, hogy – a pozitív joggal szemben – a természetjog létezésének úgy az igazolása, mint a cáfolata radikálisan nehéz feladat.

A jogelméletet létrehozó és motiváló alapkérdés annak eldöntése, hogy *Jog*, az *Igazságosság* és az *Állam* fogalmai csupán joghatást keletkeztető, vagy értékkel is bíró tényeket jelölnek-e.

A jog érvényességének problémája – amely különbözik érvényességének pusztán tényétől – időről időre elhomályosulhat, de valójában sohasem szűnik meg.

A természetjogi tétel – a maga többszöri újjászületésében – az *iratlan törvény* görög említésétől kezdődően a német jogtudomány jelenlegi, a *dolog természetét* középpontba állító vizsgálódásaiig az európai gondolkodást tárja fel, és kitölti a Nyugat történetét.

Úgy látszik, a pozitív jog nem elegendő, és a cselekedeteket szabályozó jogi norma felett is kell állnia egy azt irányító, igazságos normának.

Platón dialógusaiban a nagy kérdésről végtelen párbeszéd kezdődik. Az arisztotelészi filozófia pontosítja jövőbeli kidolgozásának fogalmi eljárásait; a hellenisztikus iskolák közül az epikureizmus a szerződéselmélet kezdetleges körvonalait közvetíti a jövő szerzői felé, a sztoicizmus pedig egy transzcendens kritérium gondolatát plántálja a császárkori Róma jogászainak gránitkeménységű fejébe.

A nyugati egyházatyák Pál apostol leveleinek rövid, sztoikus reminiscenciájától felhatalmazva, cicerói szövegtömbökbe ágyazva ragadnak meg egy doktrínát. E tant Sevillei Szent Izidor etimológiai értelmezései⁸ terjesztik, majd Imerius⁹ helyreállító glosszatori munkája megerősíti azt, hogy végül a diadalmas skolasztikában kapjon végső formát és teljesséjék ki.

Sem a reneszánsz politikusok realizmusa, sem a lutheránus teológusok bűnbeesés utáni időre vonatkozó elmélete nem tudja kiirtani azt a természetjogi alapvetést, amelyet kálvinista firkászok, domonkos szerzetesek és jezsuita atyák egyaránt osztanak. A természetjog – amelyet szakértő németalföldi kezek oldottak el teológiai horgonyától – ezzel szemben két évszázadon át minden jogi spekulációt bekebelez, mígnem a kanti gondolkodásban találja meg legtisztább és legnemesebb kifejeződését, legironikusabb mélypontját pedig a forradalmi halállistákban.

A XIX. század során a természetjog egy őt az előjogai fenntartására kihasználó burzsoázia és egy őt – ideológiai funkciójának feltárulkozását követően – megvető proletariátus

---

is bizonyos, hogy általánosságban nem lehet ilyen alapja.” (in: <https://rawhistory.com/of-the-original-contract-david-hume-1752/> – saját fordítás, a Gómez Dávila által mottóként használt szövegrészlet kiemelésével).

⁸ Sevillei Szent Izidor (lat. Isidorus Hispalensis, sp. San Isidoro de Sevilla, 556–636), kora középkori hispániai egyházi író, egyháztanító, Sevilla érseke, az internet védőszentje. Közel ezer kéziratos példányban fennmaradt *Etymologiae* (avagy *Origines*) című munkájában szövegtörténeti magyarázatokat adott közre. Etimológizálásai gyakran helytelenek, miután – más ókori szerzőkhöz hasonlóan – a szavak hangzásbeli, fonetikai hasonlóságaira helyezte a hangsúlyt (forrás: <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0404.html> és <https://fontesmediae.hypotheses.org/2491>).

⁹ Imerius (ol. Imerio, XI. század második fele – XII. század első negyede), olasz bíró, a szabad művészetek és a római jog professzora. A *Corpus Iuris Civilis* tudósa és oktatója, azon nemzedék tagja, amely körül spontán módon kialakultak a bolognai római jogi iskolák, azaz az egyetemek elődei (forrás: <https://www.unibo.it/en/university/who-we-are/our-history/famous-people-and-students/Imerius>).

között sínylődik. Ám a liberális doktrinerség nem pusztán érdekeket leplez, és a szocializmus különböző irányzatai sem képesek szociológiai megközelítéseik mögé rejteni a lényüket meghatározó természetjogi érzékenységet.

Ebben a zord légkörben a jogi irodalom a szigorú pozitívizmus és az aprólékos historizmus között ingadozik. A jogtudós vagy a történész empirizmusa dominál.

Így Savigny¹⁰ ragyogó meglátásai ellenére a német jogászok csupán azt tudták, hogyan állítsák szembe az állampozitívizmust a francia klasszikus polgári jogászok formalizmusával. Még a liberális szerződéselméletet hirdető nemzetben [ti. a britben] is – szokásjogának maradványai között, Hobbes¹¹ árnyékában – virágzik a császárkori Róma jogászainak pozitívizmusa az austini¹² jogelméletben.

A XIX. század jogi gondolkodásának jelentősége egy másik aspektusában nyugszik: mind a pandektisták – Windscheid¹³ munkásságában kikristályosodó – szisztematikus tevékenységében, mind pedig egy Mommsen,¹⁴ egy Gierke¹⁵ vagy egy Maitland¹⁶ csodálatra méltó, történelmi jelentőségű munkájában.

A megviselt természetjog azonban még mindig túléli Maine¹⁷ aknamunkáját és Bergbohm¹⁸ rohamát, hogy a század végén lendületesen, a neotomizmus magányos és lenyűgöző makacsságának formájában születhessen újjá a jogászok között.

Változó tartalmú természetjog, jogi maxima,¹⁹ jogfilozófia, jogtudomány: Halléban, Bordeaux-ban, Rómában, Nancyban²⁰ a formalizmus, a neokantiánus moralizmus, a szociológiai doktrinalizmus, vagy a fin-de-siècle intuicionizmus televényéből csírázik ki a

¹⁰ Friedrich Carl von Savigny (1779–1861), német jogtudós, államelméleti gondolkodó, a történeti jogi iskola legkiemelkedőbb képviselője.

¹¹ Thomas Hobbes (1588–1679), angol filozófus. Legismertebb műve a *Leviatán*, amelyben megalapozza a társadalmi szerződés elméletét.

¹² John Austin (1790–1859), angol jogfilozófus, a jogelméleti pozitívizmus megteremtője.

¹³ Bernhard Windscheid (1817–1892), porosz jogász, a pandektista iskola jeles képviselője, a *Bürgerliches Gesetzbuch* atyjainak egyike.

¹⁴ Christian Matthias Theodor Mommsen (1817–1903), porosz történész, a XIX. század legjelesebb ókortudósainak egyike. Munkásságáért 1902-ben irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki.

¹⁵ Otto von Gierke (1841–1921), német jogtudós, jeles magánjogász, a szellemi alkotások monista elvi alapra építő felfogásának megalapozója.

¹⁶ Frederic William Maitland (1850–1906), angol történész és jogász, a modern angol jogtörténet megalapozója.

¹⁷ Henry James Sumner Maine (1822–1888), angol jogtudós, jogtörténész, az államelmélet kutatója. Az összehasonlító jogi módszer és a jogi népraiz, mint önálló tudományterület megalapozója.

¹⁸ Karl Magnus Bergbohm (1849–1927), svéd származású német jogfilozófus, a jogi formalizmus megteremtője.

¹⁹ Az eredetiben: „*regla de derecho*”, ami a spanyolban többes jelentéstartalommal bír: egyfelől „jogszabály”, ugyanakkor a *regulae iuris* (a rómaiak zsenialitásának köszönhető, a dogmatikai jogtudomány felépítésében nélkülözhetetlen elméleti fogalom) fordítására is használatos kifejezés (forrás: <https://leyderecho.org/reglas-de-derecho/#Mas-Detalles>). Mivel Gómez Dávila alapos és átfogó római jogi és jogtörténeti ismeretekkel rendelkezett – könyvtárában sorakoztak a vonatkozó történeti és jogász tudományos munkák, valamint jelen és egyéb munkáiban is több helyütt megidézi Ulpianust (vö. a 28. és 33. sz. lábjegyzetekkel, illetve ld. még *Nuevos escolios II*, p. 200) és a *Digestákat* –, ezért biztosra vehető, hogy erre a hagyományozódás útján fejlődő, generációkon átívelő kondenzációs, jogalkotáson kívüli jogfejlesztő eljárásra utal, amely a római jogon kívül a kánonjogban is fellelhető (ld. pl.: szerzetesi regulák). A fordításban – a római jogi történeti és a Gómez Dávila jogfelfogása szempontjából releváns fogalom megkülönböztetésének szándékával – Karácsony András javaslata alapján a „jogi maxima” kifejezés használata mellett döntöttem. Kivételt képeznek ez alól azon szöveghelyek, amelyek esetében Gómez Dávila egyértelműen „jogszabály” értelemben használta a kifejezést.

²⁰ A városok felsorolása utalás a mondat végén említett szerzőkre: Stammler Halléban, Duguit Bordeaux-ban, Del Vecchio Rómában, Gény Nancy-ban oktatott.

természetjog. Stammler,²¹ Duguit,²² Del Vecchio,²³ Gény²⁴.

A természetjog újra visszanyeri jogi tekintélyét. Rendszerei szaporodnak, és hemzsegnak a disszertációk. Ezt követően a fenomenológiai természetjog felállítására tett próbálkozások egy egzisztencialista természetjog megalkotásának első kísérletébe torkollanak.

A pozitivisták kétségkívül elítélik [a természetjog] időtlen normáinak korjellegzetes ízeit; a történész kétségkívül megfigyeli ezek intuitív, szociológiai, axiológiai vagy formális alapjait, amelyek az idő sodrásában ugyanolyan cseppfolyóssá válnak, mint a XIII. századi skolasztikusok, a XVIII. századi *filozófusok* vagy a XIX. századi liberálisok *racionális bizonyítékai*; ám bírálóinak makacssága és híveinek növekvő mértéktartósága ellenére a természetjog tovább él.

Elegendő, ha egyetlen jogász megkérdőjelezi önnön hivatását, vagy egy apró rutinszakadás megrendíti egy nép lelkiismeretét, hogy a törvény nyers hatályával szemben intakt módon felbukkanjon a jog érvényességének problémája.

A jogfogalom instabilitása nyilvánvalóan más, vele rokon fogalmakat is beleránt a maga futóhomokjába.

Az *Igazságosság*, amelyhez pincebörtönének balsorsából a nyomorult fohászkodik, nem hasonlít az *Igazságszolgáltatáshoz*, amelyet egy jóltáplált bíró kódexei között trónolva alkalmaz. Senki sem tudja, mi a valódi *Igazságosság*: az, ami a forradalmi eszkatológia politikai tevékenységét irányítja; az, amelynek *uralkodása* egy felvilágosult jogász számára a jog legfőbb célját jelenti; vagy csupán az, amely súlyát XIX. századi szoborként helyezi egy praetorium²⁵ oromdíszére²⁶. Az igazságosság vajon érzés vagy fogalom? Az ész szabályozó ideája, vagy elérhető program? Az elképzelés, hogy egyesek feleznék, mások pedig harmadolnak? A *Digesták* képlete? Egy meghatározhatatlan intuíció? Vagy talán maga a kanti etika kategorikus imperatívusza?

Végül felmerül az *Állam* problémája. Nyers, totális, masszív tény, amely úgy embrionális formában, mint teljes organikus tagoltságában átfogja az embert. Intézményekben megalvadt felhatalmazás-struktúrák, amelyekkel az egyén nem csupán az őt irányító testi valóság, de az őt uraló mentális reflexek formájában is találkozik.

[Az állam] [t]ermészetesen minden cselekedetünk otthona, de olyan otthon, amelyet cselekedeteink rombolnak vagy építenek. Objektív elrendezettség, de a személyes lehetőségek hálózatán alapul. Kőből készült szilárd hajlék, mégis olyan vállalkozás, amelyet mindenkor képesnek kell lennünk feloldozni, vagy elítélni. Nem csupán történelmi szükségszerűség, hanem jogi építmény is.

De hogyan határozzuk meg az állam természetét, ha nem tudjuk, hogy ő szüli a törvényt, vagy a törvény szüli őt? Mi a jog valójában, ha a bíróságok nem alkalmazzák? És mi a bíróság,

²¹ Rudolf Stammler (1856–1938), német jogtudós, jogfilozófus, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja (1933). A történelmi jogi iskolával és a materialisztikus történelmi felfogással szemben, kritikai alapon megalapította a szociális idealizmus rendszerét.

²² Léon Duguit (1859–1928), francia köz- és alkotmányjogász, az állami szuverenitás gondolatának kritikusa és a szolgáltató állam gondolatának megalapozója.

²³ Giorgio Del Vecchio (1878–1970), olasz jogfilozófus, a neokantianizmus jeles képviselője, a pozitívizmus kritikusa. A *De iure* eredeti változatában neve tévesen, kis „d”-vel szerepel.

²⁴ François Gény (1861–1959), francia jogtudós, a pozitív jog szabad tudományos (szociológiai, közgazdaságtani, nyelvészeti, filozófiai és teológiai) kutatás alapján való értelmezését vindikálta.

²⁵ Egy provincia helytartójának – aki praetor, prokonzul, propraetor, propraetor vagy prefektus volt – a rezidenciája. Az evangélisták *praetorium*nak mondják a helyet, ahol az ítélet elhangzott Jézus felett. (forrás: Magyar Katolikus Lexikon, <https://lexikon.katolikus.hu/P/praetorium.html>)

²⁶ Az eredeti szövegben: „*las acroteras de un pretorio*”. Az általános alany használatával Gómez Dávila nem egy bizonyos épületre, tehát nem Pilátus helytartói palotájára (vö. a megelőző lábjegyzettel) utal. Az akrotériával kapcsolatban bővebben ld. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/a-a-13/akroteria-9A5/>

ha nem a törvény alapozza meg?²⁷

Van-e értelme önvizsgálatot végeznünk a közhatalom legitimitását illetően? Vagy ha a törvény csupán egy szuverén – akár uralkodótól, akár nemzetgyűléstől, akár a néptől származó – felhatalmazás, akkor a hatalom pusztá birtoklása nem jelenti-e egyben annak autonóm legitimitációját?

Nem elég tehát az állam természetének, funkciójának és céljának vizsgálatát sem a szociológia triviális általánosításaira korlátozni, sem engedelmesen a történelemre bízni. Előbbi talán egyszer majd képes lesz megrajzolni számunkra [az állam] érthető modelljét, utóbbi pedig biztosan le tudja írni formáinak sokféleségét és kapcsolatainak összetettségét, de ha figyelmen kívül hagyjuk [az állam] jogi természetének meghatározását, hogyan választhatunk behódolás és lázadás között? És honnan tudhatjuk, mikor melyiket kell megtennünk?

Egyetlen probléma sem hitelesebb, zavaróbb és sürgetőbb tehát, mint a *Jog*, az *Igazságosság* és az *Állam* problémája. Legyen bár kimondott vagy hallgatólagos, az egyén által választott megoldás önnön viselkedésének nagy részét irányítja; egy egész társadalom által elfogadott megoldás pedig meghatározza annak [ti. a társadalomnak] jellegét, történelmét és sorsát.

A téma komolysága tehát magában foglalja a bárki által neki szentelt gondolkodás javíthatatlan trivialisitását. Mivel a probléma kevés lehetséges megoldásai mind ismertek, az eredetiséget mímelni próbáló csupán saját tudatlanságát teszi közzemlére.

A következő oldalak meg sem kísérelnek egy közönséges és nyers megoldást javasolni a jogász *quid est ius?* kérdésére, szemben a szakértő *quid est iuris?*-ával; pusztán bizonyos, az e témákkal való foglalatalkodáshoz hasznos szemantikai szabályok elfogadásának kényelmét kínálják fel. Ezen felül nem autonóm posztulátumként közlik a bemutatott szabályokat, hanem azt sugallják, hogy a szavak azon örökletes tömegéből hívják elő őket, amelyet a hagyomány már magrétegeibe zárt.

Mindazok számára, akik e témák hatalmas irodalmát az évszázadok során ránk hagyományozódott tételeken túl is ismerik, nyilvánvaló, hogy bizonyos vonalak mentén kirajzolódik egy lehetséges koherens diskurzus szerkezete. Elég, ha analitikusan elkülönítjük az ott [ti. az irodalomban] összekevert különféle állítástípusokat, és egyértelművé tesszük egy bizonyos, tegnap még nevezetes, mára már elavult tétel következményeit, hogy e témák szókincse szisztematikus konstellációkban kristályosodjék ki.

A tétel autonóm módon választja ki a kapott jelentések közül azokat, amelyek kölcsönösen összefüggő szemantikai kapcsolatrendszerként épülnek fel. A tétel azonban nem határozza meg a szókincs egyértelműségét, hanem látens módon fedezi fel azt a szavakban. Az egyértelmű tételek és szavak tehát ugyanazt az érthető elrendezettséget fejezik ki. A tételről kiderül, hogy szavak pusztá profilja, a szemantikai intencionalitás egyszerű, absztrakt sémája, amely konkrétan összekovácsolja őket [ti. a szavakat].

Emiatt sem a vonatkozó tétel, sem a szisztematikus szókincs nem egy nap műve. Ezek a nyelv évezredek termékei, az általuk kiváltott diskurzus pedig nem egy zord, remeteszerű egyén megnyilatkozása, hanem az egész emberi faj cselekedete.

Másrészt a koherens összefüggések körvonala, amelyet a tétel erisztikus²⁸ használata a

²⁷ A kérdések sorjázása tiszta aporetika, az igazságot kereső filozófiai eljárás, melynek során minden lehetséges megoldást és indokait sorra veszünk. Ilyen értelemben élt vele Platón, Arisztotelész, a skolasztika, de lehet a szkepszis eszköze is, mint Philónnál és követőinél (forrás: <https://lexikon.katolikus.hu/A/aporetika.html>) Heidegger is gyakran alkalmazza. A platóni kérdezés-felelet dialógusa egy traktátus belső kérdésfeltevéseivé változik.

²⁸ „Továbbá »vítas« [erisztikus] egy érv akkor, ha olyan premisszákból indul ki, melyek látszólag valószínűek, ám valójában nem azok, vagy ha csupán úgy tűnik, mintha valószínű vagy annak látszó premisszákból kiindulva

jelentések lexikográfiai gubancából bogoz ki, egy tovább már nem redukálható struktúra kifejeződéseként tűnik fel. Az ezen eljárás által életre hívott koherens diskurzus szükségképpeninek látszik.

De ha – ebben az esetben – egy ismeretelméleti funkció támogatja az egyszerű szemantikai helyességet, akkor egy hasonló szókincshez tartozik egy *a priori* helyes használat is; aki pedig azt megszegi, saját diskurzusát butítja el.

A következő, rövidre fogott fejtegetések talán meggyőzőbbek lennének, ha genetikusan lemásolnák az őket motiváló módszertani folyamatot. Ugyanakkor talán átfogóbb képet kaphatunk, ha az őt létrehozó jelentés-káosz vizsgálata helyett a folyamatot fordítva, annak következményei irányából tárjuk fel.

I

A jogelmélet, az igazságosság elmélete és az államelmélet nem három különböző elmélet, hanem egy és ugyanazon elmélet részei. Ezek mind a jogbölcselet fejezetei.

Jog, Igazságosság és Állam valójában inkább jogi fogalmak, mint szociológiai, etikai vagy politikai jelenségek. A jogi jelleg dominál, mert a jogi fogalom nem szociológiai, etikai és politikai tények egyszerű konglomerátuma, hanem egy autonóm tényállás.

A jogi mivolt²⁹ nem a szellem azon képessége, hogy az empirikus sokféleséget érthető módon rendezze el. A jogi mivolt nem koncepció.

A jogi mivolt – attól függően, melyik radikális álláspontot fogadjuk el – kategória, vagy struktúra. Minden különbség nélkül.

Mivel tehát adott egy jogi struktúra (egy kategória), jog, igazságosság és állam szociológiai jelleget ölthetnek, etikai problémákat vethetnek fel és betörhetnek a történelembe.

A jogi mivolt – akárcsak a logikai mivolt³⁰ – a szellem másra vissza nem vezethető kategóriája, az univerzum másra vissza nem vezethető szerkezete.

Ha a logikai mivolt valójában a csak tárgyakat ismerő alany cselekedetében adódik, akkor a jogi mivolt a másik alanyt elismerő alany cselekedetében adódik.

Ebben a két cselekedetben a lehetséges cselekedetek választéka kimerült. Az alany tulajdonképpen csak puszta tárgyakat talál maga előtt, vagy talál egy másik alanyt is. Dilemmája egyedi: vagy minden tárgy az alany számára, vagy létezik vele szemben egy másik alany is. Az ismeretelméleti alany és az ismeretelméleti tárgy között nincsenek további elképzelhető formai kapcsolatok.

Amott egy olyan alany magányos cselekedete, aki csakis tárgyakat ismer; emitt egy olyan alany cselekedete, amely elismer egy másik alanyt, de csak akkor ismeri el ekként, amikor nem csupán gondolkodik vagy cselekszik rajta, hanem amikor kölcsönösen együtt cselekszenek.

Egy másik alany elismerése valójában nem puszta ismeretelméleti hozzáállás, sokkal inkább gyakorlati találkozás, mivel az elméleti találkozás során csupán sajátlagos tárgyakat találunk. Egy alany egy másik alanyt csakis azon gyakorlati találkozás során ismer meg, amellyel elismeri őt.

Egy alany alany-természetének elismerése nem mást jelent, mint elismerni benne logikai funkcióját, mert az alany – minden lehetséges meghatározottság előtt, kivétel nélkül – a logikai kategorizálás tiszta feltétele. A tárgy természete attól függ, hogy az alany milyen

érvelne.”, in: Arisztotelész: *Topika* I, 1, 12. (ford. Kutrovátz Gábor) <http://hps.elte.hu/~kutrovatz/Topika.html>

²⁹ Az eredetiben: „*lo jurídico*”, a jog végső azonosságát jelző fogalom; a jogi, mint olyan; jogiság (vö.: <https://jesz.ajk.elte.hu/varga11.html>).

³⁰ Az eredetiben: „*lo lógico*”, a logika végső azonosságát jelző fogalom; a logikai, mint olyan; logikaiság (vö. a megelőző lábjegyzettel).

kategóriába helyezi őt, míg az alany természete, hogy szabadon elhelyezheti magát bármely kategóriában.

Valamely alany természetének elismerése tehát nem sajátlagos tárgyként való kezelésének elméleti cselekedetében, hanem inkább abban a gyakorlati cselekedetben van, hogy logikai funkcióját megosztjuk vele, közösen építve fel egy rendszert.

Az elismerés gyakorlati és együttes cselekedet, analóg a megismerés elméleti és magányos cselekedetével. Mindkettő olyan struktúra vagy kategória, amely nem vezethető vissza sem egymásra, sem pedig egyszerűbb struktúrákra vagy kategóriákra.

Csakis valamely alany magányos cselekedete logikai cselekedet; két különböző alany együttes cselekedete jogi cselekedet.

A jogi mivolt, akárcsak a logikai mivolt, formális rendszer. A jogi mivolt és a logikai mivolt formalizált, axiomatikus rendszerek két típusának általános formája.

A logikai mivolt azon formalizált axiomatikus rendszerek általános formája, amelyek axiómáit egyetlen alany tételezi; a jogi mivolt azon formalizált axiomatikus rendszerek általános formája, amelyek axiómáit két különböző alany tételezi.

A logikai axióma egyetlen alany magányos cselekedete; a jogi axióma két különböző alany együttes cselekedete.

A logikai mivolt egy posztulált axióma; a jogi mivolt egy megállapodáson alapuló axióma.

A jogi mivolt: megállapodás.

Ahogy a logikai forma az alany koherenciája önmagával, úgy a jogi forma két alany koherenciája egymással.

A logikai mivolt annak szükségessége, hogy elutasítjuk azt, ami ellentmond a posztulált axiómának, mert ennek beismerése a posztulálás megsemmisítését jelentené, és egyenértékű azzal, mintha nem is éltünk volna posztulátummal. Egyenértékű azzal, mintha semmit sem tettünk volna.

Nem számít, hogy a posztulátum anyaga szükségszerű igazság, isteni gondolat, kísérleti megfigyelés, indokolatlan feltételezés vagy bármi más – a bizonyíték egy kényszerítő jelleg nélküli, privát pszichológiai esemény –; de ha a posztulátum megválasztása szabad, és ha az akarat döntése szuverén, akkor az érvelés nem más, mint szigorú koherencia a posztulátummal, az alany sérthetetlen lojalitása a feltételezett posztuláláshoz.

A logikai mivolt az elkerülhetetlen feltétel formája, hogy az alany ne tegye semmissé magányos cselekedetét.

Hasonlóképpen, a jogi mivolt az elkerülhetetlen feltétel formája, hogy két különböző alany ne tegye semmissé együttes cselekedetüket.

A jogi mivolt annak szükségessége, hogy elutasítjuk azt, ami ellentmond a megállapodáson alapuló axiómának, mert annak beismerése a megállapodás megsemmisítését jelentené, és egyenértékű lenne annak hiányával. Egyenértékű azzal, mintha semmit sem tettünk volna.

Nem számít, hogy a megállapodás tartalma abszolút norma, isteni felhatalmazás, technikai előírás, szeszélyes ötlet, vagy bármi más – a meggyőződés a kényszerítő jellegétől megfosztott szociológiai esemény –; de ha a megállapodás megválasztása szabad, és ha az akaratok egyezése szuverén, akkor a törvényesség a megállapodás tartalmával való szigorú koherencia, mindkét alany megkérdőjelezhetetlen lojalitása a közösen elfogadott megállapodáshoz.

A megállapodás a benne foglaltak tiszteletben tartásának kötelezettsége.

Egy formalizált axiomatikus rendszerben mind az axiómák megválasztása, mind a rendszer átalakítási szabályainak megjelölése egyetlen kötelező szabálynak engedelmeskedik: az axiómáknak és a szabályoknak abszolút egyértelműnek kell lenniük.

A formalizált axiomatikus rendszer alapvetően nem más, mint szabályainak és axiómáinak egyértelműsége. A rendszer megsemmisíti önmagát, ha a jelentések megváltoznak.

Ennélfogva megengedhetetlen, hogy egy logikai rendszer olyan szabályokat tartalmazzon, amelyek lehetővé teszik az alany számára, hogy önkényesen módosítsa a szabályok vagy a posztulátumok jelentését. Az is megengedhetetlen, hogy egy jogrendszer olyan szabályokat tartalmazzon, amelyek lehetővé teszik, hogy akár mindkét alany, akár csak az egyik alany önkényesen módosítsa a szabályok vagy megállapodások jelentését. A posztulált fogalmak szabad megváltoztathatóságának posztulálása a posztulálás megsemmisítését; az elfogadott fogalmak szabad megváltoztathatóságának elfogadása pedig a megállapodás megsemmisítését jelenti.

Egy rendszer fogalmainak megváltoztatásához az egyértelműség alapelve miatt nyilvánvalóan szükséges hatályon kívül helyezni az érvényben lévő rendszert, és újat kell posztulálni, vagy újban kell megállapodni.

Egyszerű a képlet, ha csak egyetlen alany akaratos döntéséről van szó, két különböző alany esetén azonban el kell érni a két alany akarategyezését; nyilvánvaló, hogy az egyik alany akarata önmagában nem elég.

Logikailag abszurd és jogilag illegitim lenne tehát annak elismerése, hogy két alany megállapodhat abban, hogy egyiküknek szabadsága van önkényesen módosítani a megállapodást, vagy önkényesen hatályon kívül helyezni azt, vagy önkényesen megállapodni önmagával egy új megállapodás fogalmairól. Mivel a megállapodás értelemszerűen két különböző alany együttes cselekedete, ellentmondásos lenne megállapodni abban, hogy egyetlen alany magányos cselekedetéről van szó.

Minden megállapodás egyetlen kötelező szabálya az, amely megtiltja a megállapodás maga ellenében történő megállapodást.

A megállapodás a megállapodás tiszteletben tartásának kötelezettsége.

A tiszta jogi kategória tehát kizárólag egy nyilvánvaló meghatározásból, valamint két tautologikus állításból áll:

I. A jogi mivolt: megállapodás.

II. A megállapodás a benne foglaltak tiszteletben tartásának kötelezettsége.

III. A megállapodás a megállapodás tiszteletben tartásának kötelezettsége.

A nyilvánvaló definíció és a tautologikus kijelentések minden jogi konstrukció konstitutív szabályai.

Jogszerű az, amit az első szabály alkot meg és szabályoz; magánjog, amit a második alkot meg és szabályoz; közjog, amit a harmadik alkot meg és szabályoz.

Bármely, ettől eltérő meghatározás jogszerűtlen.

II

A jogi mivolt kategóriájának meghatározása után *Jog*, *Igazságosság* és *Állam* helyes jelentései önmaguktól tűnnek elő.

A *Jog* a megállapodásból eredő magatartási szabály. Az *Igazságosság* a jogi maxima betartása. Az *Állam* az a jogi maxima, amely biztosítja a jog betartását. *Jog*, *igazságosság* és *állam* jogilag semmi egyebet nem jelent.

Ha a jog a megállapodásból eredő magatartási szabály, akkor az objektív jog a jogi

szabályok empirikus összessége, az alanyi jog pedig a szabályból eredő elvárás az abban foglalt előny teljesítésére. Az objektív jog maga a szabály, az alanyi jog pedig a szabály következménye.

A jog fogalmának ily módon nyert szigorú jelentése miatt azonnal le kell vonni azt a következtetést, hogy minden jog pozitív jog, és egyidejűleg azt is, hogy a jogban minden pozitív, magát a jogot kivéve.

Először is nyilvánvaló, hogy minden jog pozitív jog, mert a jogi maximát megelőző természetjog feltételezése magával a jog definíciójával ellentétes feltételezés. Minden jog pozitív, mert a szabály egy megállapodásból, azaz egy pozitívan megvalósult gyakorlati cselekedetből származik.

A szabály érvényessége nem a természetjog anyagi normáival való összhangjából, hanem jogi jellegéből fakad. Vagyis azon axiomatikus jellegéből, amelyet két különböző alany találkozása során elfogadott megállapodás hoz létre.

A szabály érvényességéhez sem a megállapodás indítékai, sem a megállapodásszerű magatartások nem számítanak; és érvénytelenségének megállapításához sem számít, hogy etikai normákat vagy *halhatatlan alapelveket* sért. Érvényessége kizárólag jogszerűségétől, nem pedig bizonyos előítéletekkel való hasonlóságától függ. A jogszerűség formális jellegű, és hiányoznak a materiális kritériumok ahhoz, hogy *de iure ferendo*³¹ dogmatizáljuk, vagy az alapelvek ahhoz, hogy *de iure lato*³² értékeljük. Ha egy szabály formálisan érvényes, csakis ugyanazon rendszer egy általánosabb szintű szabálya gyakorolhat joghatóságot materiális érvényességét – tartalmának érvényességét – illetően.

Az úgynevezett *természetjog* nem jog. Benne egy olyan etika nyilvánul meg, amely tévesen követeli magának a jogi érvényességet, vagy egy egyén, egy szekta vagy egy osztály ideológiájának díszítésére és fényezésére használják.

Hasonlóképpen helytelen az alanyi jogok előzetesen létező felsorolásának tétele is. Az úgynevezett *emberi jogok*, bárhogy számítgatják is ki, és bármilyen képlet alapján is írják elő őket, pusztán törekvések és vágyak deklarációi, azaz pusztán pszichológiai események, és nem jogi fundamentummal rendelkező, alanyi jogok.

Az alanyi jogok valójában pusztán a pozitív jog jogi igényei. Mivel a jogszabály nem pusztán rögzít egy jogot, hanem létrehozza azt, az alanyi jogok nem az *emberi észben*, vagy az *emberi lelkiismeretben*, hanem egy társadalom jogrendszerében és egy nép annalesaiban kerülnek rögzítésre. Minden alanyi jog szerzett, konkrét, történelmi jog.

Az embernek nincsenek egyéb jogai, csakis azok, amelyek a jogszabály következményeként keletkeznek. Egy *inherens jog* kikiáltása az *ember* számára olyan állítás, amelynek nincs érthető tartalma.

Következésképpen minden jog pozitív jog; ugyanakkor másodsorban ha a jogban minden pozitív is, maga a jog nem az.

A megállapodásból született szabály a materiális szabály, nem pedig a formális jogi norma. Minden megállapodás a szabály tartalmát hozza létre, nem pedig a szabály formáját, amely maga a megállapodás formája. A jogszerűség valójában nem a megállapodás tárgya. A jogi mivolt kategória, vagy struktúra.

Ha tehát a jogban minden pozitív, kivéve magát a jogot, akkor nem minden *pozitív jog* szükségképpen jog.

Az a norma, amely nem felel meg a jog formális feltételének, nem jogi norma. Mivel a *pozitív jog* a hatályos, kötelező magatartási szabályokból áll egy társadalomban, kényszerítő jellege elégséges ahhoz, hogy egy szabályt a *pozitív jog* hatályos rendelkezésének bélyegezzen,

³¹ A jövő jogalkotói munkájának tekintetében, arra vonatkozóan megfogalmazott javaslat, vagy értékelés.

³² A már elfogadott, hatályos jogi keretrendszert illetően megfogalmazott javaslat, vagy értékelés.

jogi maximának minősítéséhez azonban nem. Egy szabály jogszerűsége annak axiomatikus karakteréből ered, amelyet a két különböző alany találkozása során létrejött megállapodás hoz létre; ezért a kényszerítő szabály csakis akkor minősül jogi maximának, ha kettős megállapodásból ered: megállapodás a tartalmáról; megállapodás jóváhagyott kényszerítő erejéről. A *pozitív jogba* így beletartozhatnak jogi maximának nem minősülő rendeletek, törvények, kódexek is.

A *pozitív jog* jogi érvényességgel nem rendelkező rendelkezései azok, amelyeket valamely szuverén akarat diktál. Feltételezni, hogy egy jogi maxima hasonló forrásból ered annak inkongruens módon való elismerését jelenti, hogy a jogi maxima egy akarat kizárólagos cselekedete, azaz nem megállapodás, tehát nem jogi maxima. A szuverenitás jogi értelemben csakis az akaratok megállapodásában nyugszik.

Ami a fejedelemnek tetszik, az kétségkívül a törvény erejével bír.³³ De ez a *szuverén felhatalmazás* nem minősül jogi maximának, és nincs jogi kötőereje. E törvény megsértése nem egy szabály megszegése, nem egy jog felfedezése, hanem egy bitorolt hatalom ravaszsággal, vagy erővel történő legyőzése.

Ahhoz, hogy egy szuverén akaratnak jogi érvényt adjunk, nem elégséges azt egy isteni jogú uralkodóra, a nép felhatalmazással rendelkező képviselőinek gyűlésére, vagy – egyetlen magányos hangot kivéve – egy egész nemzetre ruházni, mint ahogy az sem elégséges, ha az egész emberiség ellentmond önmagának, az ellentmondás alapelvét érvénytelenítendő. A jog nem a császári konzisztóriumokban, nem a szenátusban, nem a plebs consiliáin, de még csak nem is a comitiák népgyűlésein keletkezik, hanem ott, ahol az egyik ember elismeri a másikat.

A jogi pozitivizmus és a természetjog egyaránt elégtelen, mert egyik sem határozza meg konkrétan a jogi mivoltot – utóbbi az etikában párolog el, előbbi pedig a szociológiában oldódik fel. Feleslegesek, mert a jogi maxima egyedül oldja meg a jogi kötelezettség problémáját.

Mivel a jogi maxima a megállapodás tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség, nem igényel természetjogász tanítót, hogy támogassa őt, és nem szenved el az őt áthágó jogpozitivisták beavatkozását sem. A jogi kötelezettség magyarázatához nem szükséges etikai köteleességre vagy társadalmi kényszerre hivatkozni; elég, ha a szabály definíciójára figyelünk. A jogi maxima nem azért sérthetetlen jogilag, mert egy erkölcsi hatalom védi, vagy mert egy államhatalom védelmezi, hanem azért, mert a szabály – tautologikus módon – önmaga sérthetetlen. Sérthetetlen szabály és jogi maxima tautologikus kifejezések.

A jogi maxima nyilvánvalóan közvetíti tautologikus sérthetetlenségét az általa létrehozott alanyi jog irányába. Az alanyi jogok sérthetetlenek és érinthetetlenek. A szabály következményeként megszerzett alanyi jog egy jogrendszerben általánosabb szabály alá rendeltetik, de egyetlen alanyi jog sem növelhető, korlátozható vagy szüntethető meg egy – akár egyéni, akár kollektív – szuverén akarat által; még akkor sem, ha ez az akarat az egész emberiség akaratának vagy – még fortélyosabban – misztikus általános akaratnak hirdeti magát. A konkrétan és történelmileg szerzett alanyi jog jogi értelemben véve abszolút.

Egy jogrendszer per definitionem nem más formálisan, mint sérthetetlen szabályok struktúrája.

A szabály sérthetetlenége, hasonlóképpen, a pozitív jog jogbiztonságát is megszilárdítja. A jogbiztonság kétségkívül nem tautologikus szükségszerűség, hanem empirikus lehetőség, növekvő valószínűsége azonban úgy a szabály sérthetetlenégének, mint a szabályok burjánzásának, valamint a szabályok által egybekapcsolt egyének térben és időben való előrehaladásának függvénye.

Egy jogrendszer, amely két alany közötti egyetlen jogi helyzetre korlátozódna, halandó és rövid lenne. Jogbiztonsága a szabályok számával, az általa kötelezett alanyok számának

³³ Utalás Ulpianusra: Dig. 1.4.1 pr. – Ulpianus 1 inst. – „Quod principi placuit, legis habet vigorem” (forrás: <https://thelatinlibrary.com/justinian/digest1.shtml>).

szaporodásával és az egymást követő nemzedékek tagjai közötti jogi interferenciával nő, amelyet a szabály sérthetlensége minden egyes időpillanatban kölcsönösen erősít. Az általa szőtt jogi hálózat, valamint az embertömeg – beleértve a nemzedékek kimeríthetetlen váltakozását – folytán a sérthetetlen szabály nem csupán pillanatnyi helyzeteket teremt; olyan helyzeteket, amelyek csakis addig érvényesek, amíg egy halálra ítéltetett egyén magatartását szabályozzák. Szükségtelen tehát *halhatatlan alapelvekre, természeti törvényekre, esszenciális intuíciókra* hivatkozni a jogbiztonság megőrzése érdekében, mert a jogi maximák önállóan szövik saját szövődéküket.

A jog nem a szabályok időtlen statútuma, nem is személytelen felhatalmazások szeszélyes gyűjteménye, hanem az idő múlásával létrejött, egymást kölcsönösen elismerő alanyok által kötött megállapodások történelmi egymásra halmozódása.

Mivel az *Igazságosság* a jogi maxima betartása, igazságos az a cselekedet, amely összhangban van a szabállyal, és igazságtalan, amely nem felel meg annak. Az igazságtalanság a szabályok megvetése és semmibe vétele.

Egy bizonyos nevezetes meghatározás szerint³⁴ az igazságosság az, hogy mindenkinek meg kell adni, ami jár neki, azaz tiszteletben kell tartani azt az érvényes jogot, amellyel mindenki rendelkezik. Az igazságosságnak csak akkor sikerül megadni azt, amit felcserél és eloszt, ha azt a jogi maximával méri össze. Az igazságosság nem mérlegel, nem osztogat, hanem nyilvántart és megerősít. Az igazságosság nem a jogok transzcendens felsorolása, hanem a megkötött megállapodáshoz és az általa létrehozott jogokhoz való hűség legfőbb kötelezettsége.

Az igazságos mivolt³⁵ nem egy lényeg megérzéséből fakad, nem egy bizonyos érzelemből ered, és nem is bizonyos szabályoknak való engedelmesség. Igazságos annak a cselekedete, aki helyesen tesz, azé, aki mindenkinek megadja, ami neki jár, azé, aki úgy jár el, hogy cselekedete törvényként szolgál.³⁶ Igazságos az a cselekedet, amely megfelel a szabálynak.³⁷

Az igazságtalanság súlya és az igazságos mivolt nyugodt derűje azonban kétségessé teszi, hogy az igazságtalanság és az igazságosság pusztán egy emberi norma megszegéséből vagy betartásából fakad. Úgy látszik, hogy itt nem forgószelek örvénylenek, hanem lágy parti szelek fújnak.

Az igazságosság etikai jellege minden bizonnyal túlmutat jogi státuszán. Valamely érték fénylő jelenléte az igazságos cselekedetben, és az igazságtalanság rémséges pozitivitása magasztos világossággal sugárzik ki az egyszerű jogi magatartásokból. E csalhatatlan fényben a történelem empirikus vetélkedése szent lovagi tornává alakul át. Mindennapi tisztátalanságában isteni fantazmák erjednek. De az igazságos cselekedet axiológiai jellege és rangja nem változtatja meg ontológiai természetét. Az igazságosság az az erény, amely a szabály betartásából áll.

Akik egy magasabb és nemesebb *Igazságosságról* beszélnek, hagyják magukat a jámbor szofisztika, etikai skrupulusok vagy az általuk hajszolt testi javak által megtéveszteni.

Az ember az isteni igazságosságot idézi meg, hogy büszkeségét megvédje a kegyelem elviselhetetlen jogszerűtlenségével szemben. Hiúságunk lázad az orvosolhatatlan alávetettség

³⁴ Utalás Platón *Allamára*.

³⁵ Az eredetiben: „*lo justo*”, az igazságosság végső azonossága, az igazságos, mint olyan (vö. a 28–29. sz. lábjegyzetekkel).

³⁶ E mondaton átviláglik a kanti kategorikus imperatívusz.

³⁷ Az eredetiben: „*Justo es el acto conforme a la regla.*” Nem teljesen világos, hogy Gómez Dávila itt valóban pusztán szabályra, vagy esetleg a jogi maximára (*regla de derecho*) gondol, ugyanakkor mivel az egyéb szöveghelyeket illetően nagyon ritkán merült fel konzisztenciazavar a *regla de derecho* alkalmazását illetően, e helyütt a „szabály” használata mellett döntöttem.

ellen. A farizeus civakodása csupán egy pozitivista kultusz sajátja, ahol az előírások gyarapszanak, teljesítésük pedig megmérettetik, de ahol az igazságosság szintúgy egy szabály betartása. Azok, akik imádságaik erősítése végett jogi eszközöket színlelnek, inkább a maguknak tulajdonított érdemekben, mintsem a megfeszített könyörületben bíznak. De Isten szerencsére nem a legfőbb igazságosság, hanem a legfőbb irgalom.

Az igazságosság nem is etikai normák betartásából áll. Az erkölcsi alapelvek nem adják és nem is veszik el a meglévő szabályok jogi érvényét. Csupán jogilag semleges indítékok arra, hogy a szabályok átalakítását követeljék, vagy új szabályokat javasoljanak, de amíg nincs szó akaratgyezésről, az igazságosság nem az ezen alapelveknek való alávetettségéből, hanem az érvényes szabály és a törvényes jogok betartásából áll.

Az *ügyük igazságosságát* hirdető érdekek vagy valós, sérelmet szenvedett jogok, vagy pedig tóga-köntösbe burkolt gazdasági machinációk. Nincs szókészlet, amely ennél jobban szolgálna ideológiai célokat. A megegyezést megelőzően hirdetni *egy ügy igazságosságát* a jogcím nélküli ügyek szószólóinak retorikai trükkje. Igazságosnak nevezni egy semmilyen megállapodáson nem alapuló igényt egyszerű trükk az ellenfelek elbizonytalanítására és ellenállásuk megtörésére. Nem elég egy párt programját *társadalmi igazságosságnak* keresztelni, hogy legitimálja azokat a *jogokat*, amelyeket egy tömeg csakis azért követel, mert szegény, durva és rút. Egy ügy nem azért igazságos, mert mi úgy ítéljük meg, vagy mert hasznunkra válik és hasznot hoz, hanem azért, mert egy jogi maxima igazolja és alátámasztja azt.

Az igazságosságnak a szabály³⁸ betartásaként való meghatározása végül kiküszöböli a szabadság és az egyenlőség fogalmait korrumpáló és meghamisító kétértelműségeket.

Az egyenlőség, amelynek betartása igazságos, és amelyet a jogi kategória megkövetel, formális egyenlőség, azaz az egymással jogilag szemben álló egyének egyenlősége jogalanyi minőségükben.

Azok, akik nem ismerik el egymást egyenrangú alanyként, valójában magányos és autonóm cselekedetek pusztá logikai tárgyaiként kezelik egymást. Az alanyok formális egyenlősége azonban nem az egyének materiális egyenlősége; az alanyok ugyanúgy alanyok, de jogaik nem szükségszerűen egyenlőek. A jogi mivolt különböző alanyokat, azaz anyagilag különböző és anyagilag egyenlőtlen egyéneket feltételez. A leírhatatlan individualitás az alany anyaga. Ami nem hamisítható, nem is helyettesíthető és nem is ismétlődik. Anyagilag egyenlő alanyokat elképzelni egyenlő azzal, mintha inkongruens módon feltételeznénk egy különböző térbeli pontokon egyidejűleg ismétlődő, azonos individuumot. De egyetlen magányos individuum nem tud önmagával megállapodni. Mivel legalább két fogalomra van szüksége, a jogi mivolt tehát az alanyok egyenlőségét és az egyének egyenlőtlenességét követeli.

Következésképpen, a jogilag szükséges szabadság egyenlőtlen szabadság. A jogi szabadság kétségkívül a megállapodás megkötésének vagy elutasításának hatalma, de a megállapodás érvényessége nem függhet az egymással szembenálló szabadságok anyagi egyenlőségétől. Épp ellenkezőleg: a szabadságok efféle egyenlőségének követelése semmissé teszi a megállapodás lehetőségét.

Mivel két egyenlő szabadság valójában csak azonos egyének attribútuma lehet, egyenlő szabadságok követelése a megállapodás érvényesítéséhez a priori eltörli azt. A megállapodás indítékaul szolgáló okok szükségszerűen egyenlőtlenek, de ahogyan a posztulátum indítékai nem érvénytelenítik vagy érvényesítik annak logikai következtetéseit, úgy a megállapodás indítékai sem érvényesítik vagy érvénytelenítik annak jogi következményeit. Lehet, hogy amott a tudatlanság miatt posztuláltam, emitt pedig az éhezés miatt állapodtam meg; de amott hallgathattam, emitt pedig meghalhattam.

Nemcsak az önmagukat elkötelező egyének egyenlőtlenül szabadok, hanem a

³⁸ Vö. a megelőző lábjegyzettel.

megállapodáson alapuló szabadságjogok is egyenlőtlenek. A szabadság jogi tartalma a megállapodás anyagát képezi, és a történelem sűrűjébe merült cselekedetektől sarjad. Minden megállapodáson alapuló szabadság szent és érinthetetlen, de mivel tartalma nem vezethető le pusztán a jogi kategóriából, az akaratok egyezése szuverén módon határozza meg azt. A legitim szabadságok az évszázadok során változatos összefüggéseket és különböző árnyalatokat mutatnak; ezért gyerekes dolog tökéletlennek nevezni a múltbeli szabadságokat, amelyek nem felelnek meg átmeneti definícióinknak, vagy szükségszerűnek keresztelni a hiúságunknak vagy lázadásunknak hízelgő, lehetetlen szabadságokat.

Az ember jogszerűen finomhangolhatja az általa elfogadott szabadságjogok kiterjedését és intenzitását, ezért aztán beleegyezhet a szolgaság különböző formáiba, feltéve, hogy nem egyezik bele önmaga egy másik személy feltétlen ítéletének való alávetésébe. A késő császárkori római *colonus*, vagy a középkori jobbágy jogilag érvényes jogviszonyokban találta magát, a rabszolgaság mégis abszolút jogellenes akkor is, ha megállapodtak benne, és akkor is, ha évezredek át fennállt, mert megsérti a megállapodással szembeni megállapodást tiltó szabályt.

Az egyenlőség tehát nem feltétele, és nem is szinonimája az igazságosságnak, hanem valamely megállapodás mindig változó, elkerülhetetlenül illuzórikus tartalma. A radikális összehasonlíthatatlanság még a kevésbé téves és kevésbé illuzórikus egyenlőségeket is meghamisítja. Az alanyok egyenlősége és a lelkek egyenlősége nem üresíti ki különbözőségeink kegyetlen lényegét. Minden egyenlőtlenéget igazságtalannak tartani a legjobb ürügy irigységünk bűnbánat nélküli feloldozására.

Az igazságosság tehát a szabály puszta betartása, nem pedig a jog misztikus célja. A jog célja maga a jog. Igazságos az a cselekedet, amely megfelel a szabálynak.³⁹

Az Állam az a jogi maxima, amely biztosítja a szabály betartását.

Jogi értelemben az állam az a szabály, amely igazságszolgáltatási mechanizmusokat hoz létre, hogy erőszakkal biztosítsa a szabályok betartását. Az állam szociológiai alakra és politikai valóságra tesz szert, mint olyan eszköz, amelyet a jog önnön végrehajtása végett kovácsol. Az állam alapvetően bíróság és bíró.

Az állam eredendően jogi lény, függetlenül az őt eredeztető biológiai rutinoktól, vagy történelmi erőszaktól. Az állatias csordaszellem csökkenésével az erőszak irányítja az emberi viselkedést, de még a hordában vagy a törzsben is csak átmenetileg győzedelmeskedik a harcos vagy a hadúr nyers ereje, ha az ő nyers arroganciáját elszenvedők nem járulnak hozzá a hatalmat gyakorló számára a hatalom gyakorlását biztosító joghoz. Még a zsványok között is szüksége van a főkolompósoknak bűntársai beleegyezésére. Minden önkényuralom támogatóinak ragaszkodásán alapul. A jogi mivolt az erő gerince. Az uralom legdurvább megnyilvánulásában a jogi mivolt úgy erjed, ahogy a genetikai kód az embrionális fejlődés során.

A parancs természetesen az állam elsődleges szükségessége, de a hatalom csak akkor teljeseedik ki és szilárdul meg, ha a törvény az idegen ellenséggel szembeni védelmezőnek, vagy a belső jogsértővel szembeni őrnek nyilvánítja magát. Az állam mind embrionális megnyilvánulásaiban, mind felnőttkori artikulációiban csak akkor valósítja meg veleszületett erejét, amikor egy társadalom jogi akaratának végrehajtójaként lép fel. A lehetőség, hogy egy egyén, egy szekta vagy egy osztály uralmi eszközként kihasználja az államot, annak jogi természetéből eredő tekintélyén alapul. A hamis él a hitelesből. A jogi tekintély a törvényes tekintély csalárd hasonmása.

Az állam nem nettó és pöre hatalom, hanem a jogi mivolt autoritását materializáló erő.

A klasszikus alkotmányosság által az államnak tulajdonított három hatalom közül az első alárendelt, a második nem létező, és csupán a harmadik konstitutív.

³⁹ Vö. a 36. sz. lábjegyzettel.

Az államban a végrehajtó hatalom, mint a jog eszköze, az igazságszolgáltatásnak van alárendelve, amelynek döntéseit végrehajtja, és az úgynevezett törvényhozó hatalomnak nincs jogi hatásköre. Minden törvényhozó bitorolja a hivatalát.

A jogrendszer szempontjából az állam a jogot annak legitim forrásaiban ragadja meg, és csak technikailag dolgozza ki a szabályok érvényes anyagát. Az állam jogalkotói képessége pusztán jogalkalmazói képesség. A törvények olyan rendelkezések, amelyeket az állam szankcionál és kihirdet azért, hogy módszertanilag rendszerezze azokat a szabályokat, amelyekből jogi autoritását eredezteti. Az állam deklarálja és érvényre juttatja a törvényt; de a törvény tekintélye nem az állam tekintélyén nyugszik. A törvény tekintélye az általa rögzített jogi maxima tekintélyéből ered; az állam tekintélye pedig azon jogi maxima tekintélyéből ered, amely meghatározza őt.

Az állam nem katonai apparátus, nem közigazgatási gépezet, hanem legfelsőbb bíróság. A hatalom védi cselekedeteit, a közigazgatás pedig végrehajtja döntéseit, de az állam bíróság, az állam nem törvényhozó, az állam nem szuverén. Nem szuverén az sem, aki kormányozza, nem szuverén a parlament sem, amely inti, figyelmezteti és korigálja, nem szuverén a fizikai hatalmat és a jogi uralmat bitorló többségi párt sem, nem szuverén a nép misztikus akarata, nem szuverén az *emberi ész*, vagy az *emberi lelkiismeret* sem. Csakis a jogi maxima, tehát a különböző egyének jogilag szabad akaratai között létrejött megállapodás szuverén.

A legmagasabb hatalom szimbóluma a legendás tölgy,⁴⁰ és címere nem a jogar, hanem az igazságosság kardja.

Az állam legitimitása nem függ etikai, társadalmi vagy politikai követelményektől. A jogelméleten kívül egyetlen más elmélet sem határozza meg előre a formáját. Minden olyan állam, amely az általa kormányozottak közötti egyezség eredménye, és amely az általuk elismert jogot alkalmazza, jogilag érvényes. A jogállamiságnak számos aspektusa van, dallamvariációinak sokszínű antifónája pedig maga a történelem.

Egy magdaléni⁴¹ horda parancsnoki botja nem kevésbé legitim, mint a perzsa tiara, a konzuli fasces, a mongol kánok lófarka vagy a Karolingok aranygömbje.

A közjogi konstrukciót szabályozó, a megállapodás ellenében történő megállapodást tiltó szabály értelmében az államnak csak egyetlen fajtája abszolút jogellenes: az, amely a szuverén akarat feltétel nélküli önkényének való korlátlan alávetettségéből áll, akár egyéni, akár kollektív akaratról van szó.

Az abszolutista állam, ahol a felhatalmazás szélhámossága imitálja a jogi maximát, jogilag tilalmas, bármilyen köntösbe is bújjon, és bármilyen álarcot is viseljen.

Az abszolutista állam – a körülményektől függően – három különböző jogcímet vindikál magának.

Néha az abszolutizmus történelmi szükségszerűségként jelentkezik, és azt tanítja, hogy csak az az állam legitim, amelyet a gazdasági szükségszerűségek dialektikusan kényszerítenek ki. Jogi ideológiája metsző és rövid. Egy dialektikus determinizmus egymás után hozza létre a jogokat, aláassa őket, és magasabb szinten helyreállítja őket. A jog az az erő, amely időnként győzedelmeskedik a történelem felett. Az alanyi jogok a hatalom átmeneti konfigurációi, a jogi érvényesség pedig a dialektikus szükségszerűség pillanatnyi terméke. A jogi mivolt az uralkodó akarat cselekedete.

⁴⁰ Az erőt, bátorságot, kitartást megtestesítő tölgy a görög-római mitológiában Zeusz, illetve Jupiter szent fája volt. Dodonában tölglevélből (mint az istenség, bölcsesség jelképeiből) jósoltak. A középkorban szintén a hatalom, bölcsesség jelképe, a stabilitás, az örökéletűség kifejeződése.

⁴¹ A magdaléni kultúra őskori szerszámkészítő ipar- és művészeti hagyomány Európában, a felső paleolitikum kulturális fejlődésének csúcspontja. A magdaléniak mintegy tizenegy-tizenhét ezer évvel ezelőtt, mai tudásunk szerint félig letelepedett életmódban, bőséges étellel körülvéve éltek (forrás: <https://www.britannica.com/topic/Magdalénian-culture>).

A rendszer szövegmagyarázóí,⁴² mint a történelem egyedüli bizalmasai, olyan biztonsággal fejtik meg annak [ti. a történelemnek] menetét, hogy csak azt a szükségszerűséget ítélik törvényesnek, amelyet megjósolnak, jóváhagynak és elkövetnek. Csak az általuk gyakorolt erőszak a történelem bábája; ha egy idegen erőszak győzedelmeskedik, senki sem idézi fel náluk jobban a megcsonkított *jogokat* és a megcsúfolt *lelkiismeretet*. Elegendő, ha a történelem fellázad a szövegmagyarázók jóslatai ellen, hogy a dialektikus abszolutizmus az engedetlen történelemmel szemben a de facto érvényesség és a jogi érvényesség közötti jogi különbségtételre hivatkozzék. Az erő az az igazolás, amelyet az elmélet világosan elismer, de amit hallgatólagosan magáévá tesz, nem más, mint egy történelemben érlelődő istenség teológiai kódexe. A dialektikus abszolutizmus a régi teodicea legújabb sorscsapása. Alattomos titánkezek ragadják el az alvó Jupiter villámló jogarát. A doktrína jogilag összefüggéstelen és semmis.

Az abszolutizmus máskor inkább olyan tanokban keres menedéket, amelyek hangsúlyozottan azt hirdetik, hogy az állam célja az *általános prosperitás*, az *emberi boldogság*, a *társadalmi igazságosság*, a *haladás* vagy a *közjó*.

Ha az államnak a jog érvényesítésén kívül más célt tulajdonítunk, az azt jelenti, hogy az államot kiszolgáltatjuk a mindenkori vezető szeszélyeinek. Ha az állam nem pusztán a jog eszköze, akkor nincs olyan alantas cél, amelyet ne támogatna, és nincs olyan rémséges vállalkozás, amelyhez egy napon ne járulna hozzá. Bármilyen más célt is tulajdonítsanak neki, azt az értelmező kénye-kedve szerint értelmezi.

Még őszintén eljárva sem kerülheti el senki, hogy a célok általa adott meghatározása a sajátja ne legyen. Senki sem kerülheti el tehát, hogy tiszta tárgyakként kezelje azokat az alanyokat, akiknek viselkedését szabályozza, és akiknek céljait meghatározza; azokat az alanyokat, akiket jogviszonyban álló autonóm egyénekként kíván kezelni.

Az ilyen tanok tehát inkább megmosolyogtatók, mint szellemesek, mert nevetséges módon azt tartalmazzák, hogy mindenki a maga kénye-kedve szerint azt nevezheti *általános prosperitásnak*, ami őt kielégíti, *emberi boldogságnak*, ami őt gyönyörködteti, *társadalmi igazságosságnak*, ami őt megindítja, *haladásnak*, ami előítéleteinek hízeleg, *közjónak*, amit ő, személyesen kíván. Még a legelővigyázatosabb módon megfogalmazott *objektív* meghatározások is csak meggyőződésünk őszinte kifejezései.

Az efféle tanok azonban gyakran nem ilyen ártatlanok. A történelem nem ismer olyan despotát, aki igáját ne ilyen, kerítönök szintjén álló meghatározásokhoz folyamodva próbálta volna igazolni. Emitt a bűnök az *általános prosperitást segítik elő*, amott a bűncselekmények *ösztönzik az emberi boldogságot*, másutt pedig a visszaélések *teljesítik be a társadalmi igazságosságot*, mindig az igazságtalanság *haladás hajtóereje*. A becsvágy, az irigység vagy a fősvénység – a *közjó* nevében – nagylelkű és filantróp grimasz kíséretében táplálja és tömi degeszre magát.

A *közjó* fogalma – a szerzetesi kámzsákba magát szűzies erénnyel befészkelő virulencia – csak akkor lenne érvényes, ha pusztán a jogot jelölné. Közjó ugyanis csakis az, amit kölcsönösen választunk, azaz: a jog.

Az abszolutizmus végül nem korlátozódik ilyesféle jelentéktelen kiskapuk kidolgozására. Az abszolutista állam a népakarat kisugárzásának nyilvánítja magát, és a nép akaratára hivatkozva legitimálja vezetését és eredetét. Legkörmönfontabb találmánya a demokratikus tétel.

Akár kezdetleges szerződést feltételez, akár csupán metaforikust, a demokrácia helyesen állítja, hogy legitim állam csakis az akaratok egyezségéből jöhet létre. Legnevesebb tudósai azt vallják, hogy a társadalmi szerződés per definitionem egyhangú.

⁴² Az eredetiben: „*Los exégetas del sistema*”. Az exegéta vagy egzegéta magyarázót, az egyházi nyelvben a szentírásmagyarázat tudósát jelenti (forrás: <https://lexikon.katolikus.hu/E/egzeg%C3%A9ta.html>).

De a demokratikus tétel nem ezekben a helyes kijelentésekben, hanem egy közvetlenül ezt követő paktum alattomos tételében van. A demokratikus elmélet abból áll, hogy állítja: az első jogi paktumban az abban részt vevők egyhangúlag megállapodnak a jogi szuverenitásnak az eljövendő szavazói többségekre való átruházásáról. Így megegyeznek abban, hogy az eredendő egyezséget követően az egyszerű többség akarata egyenértékű a nép egyhangú akaratával.

A demokráciaelmélet lényege és jogi érvelésének idegszájai itt találhatóak: a többi puszta töltelék.

Miután a jogi mivolt elnevezését a néptől az egyszerű, uralkodó többségre ruhazza át, a többségi döntés nyilvánvalóan meghamisítja az akaratok egyezségét, és nyilvánvalóan magának tulajdonítja annak jogi következményeit. A demokratikus tétel uralkodása esetén ami a *népnek* tetszik, szükségképpen *habet vigorem legis*.⁴³

A demokratikus tétel annak megerősítéséből áll, hogy mi az, ami logikailag érvényes és jogilag megengedett, valamint annak elismerésében, hogy két jogalany között létrejöhét olyan megállapodás, miszerint egyikük önkényesen megváltoztathatja a megállapodást, vagy önkényesen felmondhatja azt, vagy önkényesen megállapodhat önmagával egy új megállapodás fogalmairól. A demokratikus tétel tehát sérti az egyértelműség alapelvét.

A demokratikus tétel jogilag semmis, mert nem más, mint minden megállapodás egyetlen kötelező erejű szabályának módszeres megsértése: azé, amely megtiltja, hogy a megállapodás ellenében egyezzünk meg.

A demokratikus tétel sikamlós és tekervényes, felemeli a legvégső kevélységek meghajtott fejét. A tétel páratlan hajlékonysággal csavarodik, nyálkájának ragadós lenyomatát pedig végigsúsztatja a történelmen.

Elég, ha csendben kovácsolunk egy *lex regia imperio ferendót*,⁴⁴ hogy a Palatinuson trónra ültessünk egy császári fenevadat. Elég egy *lex Hortensia*⁴⁵ prototípusa ahhoz, hogy gyalázatosan legitimálja valamely csöcselék uralmát, vagy valamely szekta magzati mohóságát, vagy egy kérlelhetetlen nyaktiló zuhanását, vagy egy krematórium kemencék által megvilágított vállalkozást, vagy egy, a sztyeppék csendjét felverő, tarkóhoz tapadó revolver dörrenését. Íme, itt a plebejus túlsúly teljes politikai faunája.

A demokráciának nem sikerül lényegét nevetséges jogi ideológiája mögé rejteni. A demokrácia átmenetileg a plebs nyers súlya; tartósan pedig egy nép kizsákmányolása az

⁴³ Vö. a 32. sz. lábjegyzettel. Gómez Dávila e helyütt parafrázálja Ulpianust azáltal, hogy a népet helyezi az eredeti idézetben szereplő fejedelem helyébe.

⁴⁴ A *lex regia* az a jogi aktus, amelyen keresztül a szabad római polgárok szuverenitásukat az uralkodóra ruházták (forrás: <https://academic.oup.com/book/11711/chapter-abstract/160678692>). Gómez Dávila itt a korábbi Ulpianus-idézet második felére utal – vö. a 32. és 42. sz. lábjegyzetekkel. A teljes idézet eképpen szól: „Quod principi placuit, legis habet vigorem: utpote cum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat.” (Ami a fejedelemnek tetszik, az a törvény erejével bír, mivel az uralmát megalapozó *lex regia* értelmében a nép minden uralmát és hatalmát reá ruhazza.)

⁴⁵ A *lex Hortensianak*, a plebejus-patricius küzdelmek záróakkordjának sem az ideje, sem elfogadtatásának körülményei nem világosak. A hagyomány szerint valamikor Kr. e. 289 és 286 között az adósságai miatt elkeseredett városi *plebs* újra (és egyben utoljára) a *secessio* eszközéhez folyamodott. Quintus Hortensius plebejus politikus – akit azért neveztek ki diktátornak, hogy a *secessiót* visszafordítsa – ennek a törvénynek az elfogadtatásával vezette vissza a népet a városba. A leginkább elfogadott értelmezés szerint a *lex Hortensia* Kr.e. 287-re datálható, és általa vált a *lex*szel egyenrangú jogforrássá a plebejusi népgyűléseken (*consilium plebis*) a törvények módjára hozott határozat, a *plebiscitum*. A római jog elveinek megfelelően a *plebiscitumok* eredetileg csupán a *plebsre* vonatkoztak, miután azonban a *lex Hortensia* kimondta, hogy „az egész római népre kötelezőek (Gai. 1, 3), formailag is a *lex* rangjára emelkedtek. Erre az időre tehetjük a *consilium plebis* és a *comitia tributa* összeolvadását, megszűnt ugyanis a *tribusok* szerint szavazó két gyűlés politikai súlyában lévő különbség. (forrás: Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 25-26. és 80. o., valamint

[https://romaiakor.hu/roma_tortenelmet_irt_\(a_romaiak_tortenete\)/a_koztarsasag_korszaka/a_koztarsasag_kori_tarsadalom/a_koztarsasag_tarsadalma/cikk/a_lex_hortensia](https://romaiakor.hu/roma_tortenelmet_irt_(a_romaiak_tortenete)/a_koztarsasag_korszaka/a_koztarsasag_kori_tarsadalom/a_koztarsasag_tarsadalma/cikk/a_lex_hortensia))

elnyomott plebs nevében.

III

A jogi kategória azonosítása nem elegendő. A kategória és a történelmi valóság közé egy nélkülözhetetlen instancia férkőzik be. Azáltal, hogy a jogi mivolt időbeli megvalósulásának sémájaként szolgál, a szokásjog megkerülhetetlen közvetítőként működik a tiszta jog és a pozitív jog között.

Az a jogi maxima, amely egy – az általuk elérni kívánt cél, az általuk végrehajtott cselekedet jogi értéke és az abból származó következmények tekintetében világosan magabiztos személyek között kötött – kifejezett megállapodásból ered, pusztán elméleti konstrukció. A megállapodás a jog definíciója, de időbeli végrehajtásának sémája történelmi egyezség. Az ember nem a jogi maximába, hanem a szabályba egyezik bele. A konszenzus az a forma, amely a történelem konkrét tisztátalanságában a megállapodás szeplőtelen követelményét ölti magára.

A legitim pozitív jog nem egy kifejezett és ünnepélyes megállapodás lehetetlen származéka, hanem szabályok történelmi felhalmozódása, amely egy mindennapi és hallgatólagos konszenzust legitimál. Az emberek nem egy elvont, mitikus fórumon gyűlnek össze, hogy jogaikról megállapodjanak. A történelem hosszú folyamában az ember ugyanúgy az őt irányító jogban találja meg önmagát, ahogy az általa beszélt nyelvben is.

A jognak nincs történelmi eredete, ahogy a nyelvnek sincs. Senki sem találta fel saját jogát, ahogyan anyanyelvét sem. Az egyén már az ősközösségi hordában is a mondattan szabályai és a jog szabályai közé születik. Már az újszülött első sírása is jogi struktúrák között visszhangzik.

Senki sem él a nyelvi szüzesség, vagy a jogi ártatlanság állapotában. A jog, akárcsak a nyelv, kétségkívül emberi konstrukció, de nem az ember szándékos készítménye. A nyelv emberi felfedezés, de egy ember sem találja fel azt. Senki sem tervezi meg előre annak tartós előfordulásait. Az éleslátás irreflexív módon alakul át szóvá. A szavak leesnek, de láthatatlan kezek felszedik őket.

A jog az időben létrejött egyezségek eredménye, de az egyezséget kötő egyének nem jutottak konszenzusra a megegyezést illetően. A jog soha nem az volt, amit a jelenben teszünk, hanem az, amit a múltban tettünk. A szabály érvényessége és hatályossága attól függött, hogy eredetéről nem vettünk tudomást. Az első alkalommal alkalmazott szabály azért uralkodik, mert úgy látszik, hogy már korábban is létezett. Az ember csakis halhatatlan istenekben hisz.

A jog és a nyelv nem hangok vagy iránymutatások pusztán egymásra halmozása. Sajátos szellemi valóságok, mindkettő a maga érthető terében és az időben bontakozik ki, ezekben formálódik meg, mint minden, aminek a székhelye a szellemben van, de az eredete nem.

A legtisztább költészet, vagy a legragyogóbb próza szavai kicsinyes, fáradságos vagy véres kalandok nyomai: a legelőkelőbb jogok a mindennapi földművelési és harci munkák maradványai. Ahogy egy etimológiai szójegyzék feltárja a leglégiésebb és legfinomabb hangok alantas származását, úgy tárja fel minden jogi kutatás a tiszteletre méltó intézmények szétmálló mohák és rothadó zuzmók között található forrását.

Ritka az a nép, amelynek nyelvében nem halmozódnak fel az egymást követő hódítások rétegei. A nyelv, akárcsak a jog, a történelemnek az emberi testen található lenyomata. Az emberben minden csupa tisztátalanság. Lelke az omladékok szégyentelen erjedése. A népek baljós homokviharokban ütköznek össze. A történelem egy véres nászdal.⁴⁶

⁴⁶ Az eredetiben: „*La historia es un sangriento epitalmio.*” Az *epithalamium* vagy *epitalmion* lakodalmi dal a görögöknél és rómaiaknál, melyet ifjak és hajadonok karban felváltva szoktak énekelni az új házaspár hálószobája (*thalamos*) előtt (forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikon-2/e-e-7C62/epitalmion-8833>).

A jog az a megbocsátás, amely eltakarja a múltbeli bűnöket, midőn a beleegyezés engesztelő italáldozatokat önt a meggyalázott oltárokra. De a bűn lárvája csakis az arra kedvező évszakban alakul át szivárványszínekben játszó pillangóvá.

A jog nem egy elhantolt, feledésbe merült bűn, hanem karmazsinvörös virág, amelyben az idő feloldozza a magvak rothadását. A régi szokások is jogi érvényűek, mert az évek ugyanolyan nemes illattal kenik fel az emberi intézményeket, mint évszázadok szüretei a hordók dongáit.

Az ember elleni legsúlyosabb támadás a tölgy⁴⁷ – amelyben ezer fanyar tavasz nedve alvadt meg – megcsonkítása. Egy nép jogfolytonosságának megszakítása azt jelenti, hogy a történelmet egy új, véres kezdethez pergetjük vissza; ismét nekilátva ugyanannak a keserű vállalkozásnak.

A jog a szokásokban és a használati módokban, a mindennapi változások során érlelődik. A legitim állam az őszi ragyogás méltóságteljes lombozata. Az igazságosság az időben hozza meg gyümölcsét.

A történelem komor kőbányákból bányássza ki a szobrokat, amelyeket aztán a fenséges fellegvárakban állít fel.

ford. Vajda Péter

---

⁴⁷ Vö. a 39. sz. lábjegyzettel.